



do 15.10.2009

La Risonanza

Händelcantates

Concertzaal - 20.00

19.15 Inleiding door Ignace Bossuyt

CONCERTGEBOUW
BRUGGE

Biografieën

Emanuela Galli (Milaan, Italië) studeerde zang aan het conservatorium van Mantova. Ondanks haar traditionele opleiding en haar liefde voor het Lied, nam haar carrière een vrij plotse wending richting barok. Galli stortte zich vol overgave op de studie van talloze barokmanuscripten en werkt nu samen met het kruim van de oudemuziekwereld, zoals de dirigenten Ottavo Dantone, Gustav Leonhardt en Enrico Gatti, en de ensembles La Venexiana, La Risonanza en La Fenice. In de opera trad Emanuela Galli onder meer op als Drusilla in Monteverdi's *L'Incoronazione di Poppea*, als Didone in de gelijknamige opera van Cavalli, en als Mergellina in Jomelli's *L'Uccellatrice*. Onlangs nog vertolkte Galli de rollen van La Musica en Euridice in Monteverdi's *Orfeo* tijdens een Europese tournee met La Venexiana, een project dat werd opgenomen door Glossa.

Sinds La Risonanza in 1995 werd opgericht door Fabio Bonizzoni, evolueerde het tot een kamerorkest dat zijn historische instrumentarium aanpast aan het gespeelde repertoire. Deze musici focussen op Italiaanse muziek van de late 17e en vroege 18e eeuw. Mede dankzij het ensemble kwamen componisten als Frescobaldi, Biber, Kerll, Strozzi, Rossi en Sammartini weer onder de aandacht. Regelmatig nodigt La Risonanza vooraanstaande Italiaanse zangers uit, onder wie Roberta Invernizzi, Raffaella Milanese, Nuria Rial en Sergio Foresti. Bij het label Glossa neemt La Risonanza alle Italiaanse cantates van Händel met instrumentale begeleiding op – een langetermijnproject dat al veel succes oogstte.

Fabio Bonizzoni (Milaan, Italië) studeerde barokorgel en klavecimbel. Voordat hij zich toelegde op zijn solocarrière en zijn eigen ensemble La Risonanza, speelde hij lang bij barokensembles als Le Concert des Nations, het Amsterdam Baroque Orchestra en Europa Galante. Hij leidt de Associazione Hendel, een vereniging die zich toelegt op de studie van Händels muziek in Italië. Daarnaast doceert Bonizzoni klavecimbel aan de conservatoria van Den Haag, Trapani en Lugano, en leidt hij het 'Atelier départemental de musique ancienne de l'Aisne'. Hij nam verschillende solo-cd's op, waarvan de jongste gewijd is aan Bachs *Goldbergvariaties*.

Georg Friedrich Händel (1685-1759),

Qual ti riveggio, oh Dio (Ero e Leandro) HWV 150

Recitativo: Qual ti riveggio, oh Dio!

Aria: Empio mare, onde crudeli

Recitativo: Amor, che ascoso

Aria (Poco allegro e staccato): Se la morte non vorrà

Recitativo: Questi dalla mia fronte

Aria (Adagio e piano): Si muora, si muora

Recitativo: Ecco, gelide labbra

Clori, mia bella Clori HWV 92

Recitativo: Clori, mia bella Clori

Aria: Chiari lumi, voi che siete

Recitativo: Temo, ma pure io spero

Aria: Ne' gigli e nelle rose

Recitativo: Non è però che non molesta e grave

Aria: Mie pupille

Recitativo: Tu, nobil alma, intanto

Aria: Di gelosia il timore

— Pauze —

Georg Friedrich Händel,

Ah! crudel nel pianto mio HWV 78

Sonata

Aria (Adagio): Ah! Crudel, nel pianto mio

Recitativo: Non sdegnerei d'amar

Aria: Di quel bel ch'il ciel ti diede

Accompagnato e recitativo: Balena il cielo

Aria: Per trofei di mia costanza

De Italiaanse cantates van Händel: verbazend rijpe 'jeugdwerken'

De cantates die Händel tussen 1707 en 1710 vooral in Rome componeerde, worden bij het publiek steeds meer onthaald als jeugdige meesterwerken, waarin 'il caro Sasso' ('de geliefde Saks') knappe staaltjes van zijn lyrische en dramatische talent afleverde. Toen hij er in het begin van 1707 aankwam, had hij aan de Hamburgse opera al muzikale ervaring opgedaan om een tekst met vocale en instrumentale middelen treffend te vertolken. Bovendien stond de opleiding die hij in zijn geboortestad Halle had genoten garant voor een stevig onderbouwd technisch vakmanschap. Kortom, toen hij als 22-jarige musicus voor Italië koos, kon hij steunen op zijn kennis van twee pijlers van de muziek: het vermogen om een boeiende muzikale constructie op te zetten, gekoppeld aan een zin voor diepe expressie die het publiek zowel intellectueel kon boeien als emotioneel kon raken.

Wegens de banvloek van de paus was de opera in Rome toen wel verboden, maar de private concerten in de paleizen gaven de componisten ruimschoots kansen om aan hun trekken te komen. Heel wat mecenasen hielden er instrumentale en vocale ensembles op na, waarin gerenommeerde uitvoerders optraden. Zo had kardinaal Pietro Ottoboni, een van Händels beschermheren, de vioolvirtuoos Arcangelo Corelli in dienst. Ottoboni en een andere mecenas, kardinaal Pamphili, lieten zich ook met de dichtkunst in. Zij leverden Händel graag teksten voor zijn cantates.

De cantate *Qual ti riveggio*, ook bekend als *Ero e Leandro*, is wellicht gecomponeerd op een tekst van Ottoboni. De virtuoze

solistische vioolpartij in de aria *Empio mare* lijkt bedacht voor Corelli. In de tweede aria *Se la morte* kan de cello zich uitleven. De hobo's krijgen volop de gelegenheid hun expressieve kwaliteiten te demonstreren. De solosopraan vertolkt de reactie van Hero na de ontdekking van haar gestorven geliefde Leander. Het verhaal gaat terug op een Griekse mythe. De twee geliefden wonen op tegenover elkaar liggende kusten. Dankzij Hero's toorts kan Leander 's nachts overzwemmen, maar een windvlaag dooft het licht zodat hij verdrinkt. Hero pleegt daarop zelfmoord in de stroom. Zoals gebruikelijk in de cantate (en de opera) volgen dramatische of verhalende recitatieven en reflecterende of emotioneel verdiepende aria's elkaar met vaste regelmaat op. Na de ontdekking van de gestorven Leander uit Hero in de aria *Empio mare* haar vertwijfelde woede tegenover de zee, onderstreept door heftige figuren in de instrumenten. De instrumentale inleiding vertolkt trefzeker Hero's paniek. Het klagende middendeel (*Sei pur morto*) is een ontroerende klacht, een schrijnende dialoog tussen zangstem en soloviool. In de aria *Se la morte* besluit Hero tot zelfdoding. De geaccentueerde staccatonoten in de instrumenten vertolken haar besluitvaardigheid. De aria *Si muora* is een vertroostende klacht, waarin Hero de dood als een weldaad begroet. De evolutie van de emoties, van verbijstering naar doodsverlangen, wordt onder meer prachtig weergegeven door het vertragende tempo in de loop van de drie aria's.

Heel wat cantates spelen zich af in een arcadisch paradijs, waar herders en nimfen allerlei liefdesaffaires beleven, vaak een onbeantwoorde liefde, verbonden met doodsverlangen, met jaloezie en soms met hoop op beterschap. De geliefde nimf in dit repertoire luistert naar de naam Clori, de herder

vaak naar die van Tirsi, maar in de cantate *Clori, mia bella Clori* is hij een anonieme minnaar. Händels cantate voor sopraan en strijkers is een meesterlijk staaltje van pastorale muziek, met typische ingrediënten zoals lieflijke melodische lijnen (in de aria's *Chiari lumi* en *Mie pupille*) en een dansante, liedachtige gigue (de tweede aria *Ne'gigli*). In de slotaria *Di gelosia* raakt Händel de dramatische snaar, ingegeven door het affect van verterende jaloezie. Een opdringerig opspringend tweenotenmotiefje, waarmee de instrumentale inleiding begint en dat de hele aria domineert, vertolkt nadrukkelijk de wanhopige uitroep 'no, no' ('je bent niet trouw').

De cantate *Ah! Crudel nel pianto mio*, zoals *Ero e Leandro* voor sopraan, twee hobo's en strijkers, is een parel uit Händels Italiaanse productie. De sopraanstem, typisch voor jonge geliefden, staat voor een mannelijke minnaar die zich richt tot zijn 'wrede lief'. Aan de cantate gaat een uitgebreide orkestrale inleiding vooraf, zodat het werk de allure krijgt van een uitgebreide operascène, al is er maar één vocale solist. Voorts zorgt het accompagnatorecitatief *Balena il cielo* voor een sterk theateraal effect. De meeste recitatieven in cantates zijn immers 'secco', alleen met basso continuo. Uitgebreidere instrumentale deelname in een recitatief wijst op extreem emotionele situaties, hier ter illustratie van de stormachtige hemel (de herder, d.i. de minnaar, ziet er hoopvol naar uit dat die zal opklaren). De driedelige inleidende 'sonata' is een aanstekelijk concerto grosso, waarin tuttypassages afwisselen met solistische tussenkomsten. Hobo's en soloviool spelen een prominente rol. In het langzame middendeel zingen een hobo en de viool dialogerend een indringende cantilene boven strijkersakkoorden. Verpletterende wanhoop klinkt door in de eerste aria

Ah! Crudel. Zoals steeds bij Händel leveren de instrumenten een essentiële bijdrage tot het creëren van de gepaste emotionele sfeer (hier met staccatoakkoorden in het lage register). In de tweede aria, *Di quel bel*, bezingt de minnaar zijn trouw: de toon is beheerst positief. Na het stormachtige accompagnato, waarin sterk wisselende emoties elkaar opvolgen, besluit de cantate met een happy end-aria, *Per trofei*, waarin zich tussen de enthousiaste minnaar en de hobo een heerlijke dialoog ontspint. Dramatisch evolueert deze cantate in tegengestelde zinten opzichte van *Ero e Leandro*: van negatief naar hoopvol. Andermaal blijkt hoezeer de cantate voor Händel een uitstekend oefenterrein is geweest ter voorbereiding van de dramatische karakterisering in zijn opera's.

Ignace Bossuyt

Getuigenissen omtrent Ottoboni



Een van Händels beschermheren, voor wie de componist tijdens zijn verblijf in Rome een aantal solocantates schreef, was kardinaal Pietro Ottoboni (1670-1740). Als vicekanselier van de Heilig Roomse Kerk resideerde hij in het Palazzo della Cancelleria, onder hetzelfde dak als zijn kerk San Lorenzo in Damaso. Daar organiseerde hij uitgebreide recepties, feesten en fel gesmaakte concerten. Ottoboni's palazzo was een waar toevluchtsoord voor allerlei kunstenaars – een 'confugio de Virtuosi', zoals een tijdgenoot bericht – en bekend tot in Engeland. Al in 1691 dichtte John Dryden in de proloog tot King Arthur: *'Indeed, it were a bargain worth our Money / could we insure another Ottobuoni (sic).'*

Volgens John Mainwaring (Händels eerste biograaf) was kardinaal Ottoboni een heer van stand met een uitgelezen smaak en een veeleer wereldse levenswandel. De portretten van zijn talrijke maîtresses sierden zijn slaapkamer als die van heiligen. Volgens niemand minder dan Montesquieu zou hij zestig à zeventig bastaardkinderen hebben gehad ... In elk geval was hij schatrijk, kunstminnend en erudiet, en bezat hij een erg waardevolle kunstcollectie en een muziekbibliotheek die tot over de grenzen heen beroemd was. Aan de schilders Francesco Trevisani en Sebastiano Conca betaalde

Ottoboni een maandsalaris om als eerste uit hun werken te kunnen kiezen. Arcangelo Corelli, de leider van zijn persoonlijke 'huisorkest', betrok een appartement in de Cancelleria. Een van de paleiskamers liet Ottoboni zelfs ombouwen tot privétheater. Deze eer viel de destijds beroemde architect en decorbouwer Filippo Juvarra (1676-1736) te beurt.

Toen Ottoboni in 1740 overleed, werd hij door Le Président Charles de Brosses (1709-1777) – Frans magistraat en president van de rechtbank in Dijon, bekend om zijn ruzie met Voltaire en zijn reisbrieven uit Italië – minder vleiend omschreven als 'sans moeurs, sans crédit, débauché, ruiné, amateur des arts, grand musicien.' Moge een en ander al op waarheid berusten, dat 'ruiné' schijnt toch niet te kloppen, aangezien de inventaris van Ottoboni's bezit (notariële akte van 5 maart 1740) meer dan vierduizend pagina's besloeg!

Bovenal blijft Pietro Ottoboni bekend om Händels muzikale bijdragen aan zijn wekelijkse concerten, de Accademie Poetico-Musicali, die toen in heel Europa bekend waren. Blainville, secretaris van de Staten-Generaal aan het Spaanse hof, die in de lente van 1707 in Rome verbleef, bericht het volgende omtrent een 'excellent concert in his palace': *'We were there served with iced and other delicate Liquors; and this is likewise the Custom when the Cardinals or Roman Princes visit one another. But the greatest Inconveniency in all these Concerts and Visits, is that one is pestered with Swarms of trifling little Abbés, who come thither on purpose to fill their Bellies with those Liquors, and to carry off the Crystal Bottles, with the Napkins into the Bargain.'*

credits

ensemble

La Risonanza

artistieke leiding

en klavecimbel

Fabio Bonizzoni

sopraan

Emanuela Galli

viool

Carlo Lazzaroni

Ana Liz Ojeda

Silvia Colli

altviool

Gianni de Rosa

cello

Caterina Dell'Agnello

Rebeca Ferri

contrabas

Vanni Moretto

hobo

Andrea Mion

Elisabeth Baumer

Het Concertgebouw biedt u na het concert samen met z'n partners Leffe en Brugge Kazen u een degustatie aan in de Inkomhal.

VR 27.11.09 / 20.00 / CONCERTZAAL **LA PETITE BANDE & EX TEMPORE / HAYDN**

De zogenaamde 'Paukenmesse' van Haydn is geïnspireerd op de veldtochten van Napoleon. La Petite Bande en Ex Tempore vormen het geknipte collectief voor deze flamboyante bekroning van de 18e-eeuwse mistraditie, waarin vocale solisten, koor en orkest elkaar voortdurend uitdagen. Ook de expressieve Symfonie nr. 26 ('Lamentatio') maakt deel uit van dit prachtige Haydnprogramma.

CONCERTGEBOUWCAFE

Het Concertgebouwcafé is de ideale ontmoetingsplaats voor concertliefhebbers. Het rookvrije café met uitzicht op 't Zand is bovendien een goede plek om tijdens de dag te genieten van de verwenkoffie. We verwelkomen u graag met een uitgebreide wijnkaart en een ruim aanbod van lunches. Op dagen met voorstellingen is het café altijd open.

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02
IN&UIT BRUGGE, 'T ZAND 34, 8000 BRUGGE

